

Мудрий золотар

Божена Нємцова

Радосеві сповнилося вісімнадцять років, коли померли його батьки. Бідному хлопцеві не лишалось нічого іншого, як іти найматися кудись на службу. "Якщо іншої ради немає, тільки служба,— подумав він,— то я піду до великого міста і спробую найнятися там. У місті завжди легше знайти якусь роботу".

Зібрав він свої речі й пішов. Дорогою йому зустрілися Розум і Мудрість. І відтоді, кажуть люди, хлопець став такий мудрий, такий розумний, неначеб усі школи на світі закінчив. За що б він не брався, все в нього виходило на славу.

Добувся Радос до міста. Раптом бачить, на одній з вулиць — ювелірна майстерня, а в ній працює багато підмайстрів. Їхня робота йому дуже сподобалась, і вирішив він, що не шукатиме ніякої служби, а вивчиться на золотаря. Ні хвилини не вагаючись, зайшов до майстерні й попросив, щоб майстер узяв його до себе в науку.

— Гаразд, я візьму тебе,— каже майстер,— але для учня ти вже трохи застарий, поки вивчишся, тобі буде під тридцять. Згоден на таку умову?

— Згоден,— відказує Радос.— От тільки грошей у мене нема ні шеляга, щоб заплатити вам за науку. Але ви будете мною задоволені, я до роботи не лінивий.

— Що ж, залишайся,— мовив майстер і показав парубкові місце, куди покласти речі й де він спатиме.

Радос відразу ж узявся до діла. Інші підмайстри спершу сміялися з його незграбності, але незабаром перестали, бо в Радоса все, за що б він не взявся, виходило до ладу, й те, чого інші вчилися протягом кількох років, він долав за лічені дні. А коли минуло два тижні, хлопець робив уже такі гарні персні, сережки й браслети, що на них любо було глянути.

— Не знаю, що й думати про Радоса,— сказав майстер своїй дружині,— або цей хлопець ще раніше вивчився нашого ремесла, або він народився під щасливою зіркою.

— Ні, цього не може бути, щоб він тебе обдував, Радос — парубок правдивий,— заступилася майстриха за учня, який і їй припав до вподоби.

А через місяць Радос закінчив науку, сам став майстром, і хазяїн його дуже любив.

Якось пішли вони прогулятися містом. А місто це було велике, королівська столиця. Раптом бачать: на брамі палацу людський череп висить. Радос запитав у майстра, що це означає, і майстер почав йому розповідати:

— У нашого короля є дочка, писаної вроди. Але з дванадцяти років вона не говорить, і ніхто не знає, чи це хвороба, чи просто, може, примха така. Скільки в неї вже побувало і лікарів, і всяких учених мужів, проте жоден так і не зміг вернути їй мову. Вона читає, їздить верхи, гуляє, до роботи здібна, але весь час мовчить. Три роки тому в палаці з'явилася мудра віщунка і сказала королю, що принцеса Лібена зачарована і що ці чари матимуть над нею владу доти, доки не з'явиться юнак, який змусить її заговорити. Король пообіцяв, що тому, хто поверне його дочці дар мови, він

оддасть її за дружину, байдуже, чи це буде чоловік значний, чи простий. Багато людей побувало вже в королівському палаці й усіляко набридало принцесі, але ніхто не зарадив біді. Король на всіх страшенно розлютився, а принцеса — ще більше: вона заховалася в своїх покоях і не хотіла з них навіть виходити.

І тоді король віддав наказ: той, хто прийде до нього в палац і заявить, що хоче принцесу вилікувати, але не зуміє зробити цього за три дні, поплатиться життям.

Охочих ризикувати своєю головою довго не було. Та от одного дня до замку приїхав молодий, дуже гарний на вроду панич. Король дозволив йому спробувати вилікувати принцесу. Кажуть, три дні стояв він навколішках перед Лібеною і благав, щоб вона промовила до нього бодай словечко, але дівчина й не ворухнулася. А на четвертий день паничеві стяли голову й для остороги іншим настромили на шпичак брами. Відтоді охочих лікувати принцесу наче язиком злизало.

Радоща це дуже здивувало. А ще йому стало жаль нещасної принцеси...

Якось до майстерні прийшов королівський придворний і замовив для принцеси оздобу. Вони мали бути найгарнішими в світі і з найкоштовнішого каменю. Майстер пообіцяв, але коли придворний пішов, почухав потилицю, не знаючи, як вийти із становища і кому довірити цю роботу.

— Чого ви, майстре, такі засмучені? — спитав його Радощ.

І тоді майстер розповів йому про свій клопіт.

— Не журіться,— сказав хлопець,— я візьмуся за цю роботу і сподіваюся, що король буде мною задоволений.

— А ти певен, Радоще, що впораєшся з роботою, за яку я й сам не наважуюсь братися? Як я можу дати тобі стільки золота й самоцвітів? А раптом ти все зіпсуєш?

— Добре, тоді дайте мені щось для проби, і якщо це вам сподобається, я працюватиму далі.

Майстер погодився, дав йому золота й самоцвітів, і Радощ негайно взявся до роботи.

Як же здивувався старий золотар, коли хлопець приніс йому готовий перстень. На таке в майстерні ще ніхто ні разу не спромігся. Зрадив майстер, дав Радощеві золота й самоцвітів і звелів виготовити решту замовлених речей. Радощ працював не покладаючи рук, а коли замовлення було готове, зробив із срібла скриньку і, склавши туди всі оздобу, відніс майстрові.

Глянув майстер на коштовності, обняв Радоща і сказав:

— Відсьогодні ти справжній майстер, парубче, і я більше тобі не хазяїн, бо ти перевершив у майстерності навіть мене.

Це була робота неабиякого хисту. І важко було навіть сказати, що Радощеві вдалося краще — королівська діадема чи тоненький ланцюжок, коштовні сережки чи браслети.

— Як мені тобі за це віддячити, парубче? — спитав майстер, не тямлячи себе від радості.

— Нічого мені од вас не треба, дозвольте тільки, щоб я сам відніс це королю.

Майстер охоче погодився, і Радощ пішов до королівського замку. Тільки-но він

доповів, що приніс замовлені коштовності для принцеси, його відразу ж пропустили до короля. Низько вклонився Радош королю і простяг срібну скриньку. Король підняв кришку, й обличчя його засяяло. Якусь хвилину він замилювано дивився на коштовності, а тоді привітно запитав:

— Скажи мені, парубче, чиїх це рук робота?

— Моїх, ваша королівська величність! — відповів Радош.

— О, тоді ти прекрасний майстер! Яку милість я можу тобі виявити? Проси,— сказав король, трохи не плачучи з радості.

— Найласкавіший королю! Я чув, що кожному, хто хоче спробувати повернути дар мови принцесі, дозволяють пройти до неї в покої. Я теж хотів би спробувати щастя, отож прошу вашу королівську милість, щоб мене пропустили до вашої доньки.

— Ти, звісно, можеш піти до неї й спробувати її вилікувати, але мені буде дуже прикро, якщо в тебе нічого не вийде, адже ти добре знаєш, що тебе потім чекає.

— Знаю, найласкавіший королю, і я мужньо прийму смерть, якщо не зможу вилікувати принцесу.

Тоді король покликав придворного, звелів відвести Радоша до покою принцеси й залишити там, але подав йому таємний знак підслухувати під дверима, що хлопець робитиме.

Придворний повів Радоша через незліченні покої, і нарешті вони опинилися в залі, де було наче в раю: квіти, дерева, шпалери, золото, срібло, килими — всього удосталь. І все це було залите м'яким сонячним світлом, яке падало крізь візерунчасті вікна й кидало мережані тіні на білу мармурову підлогу. Залу розділяли навпіл важкі завіси. Придворний легенько розсунув їх і рукою подав Радошеві знак, щоб заходив.

Це була маленька кімнатка, так затишно й так гарно умебльована, що в кожного, хто сюди заходив, аж на серці світліло. Та найбільшою її оздобою була принцеса Лібена. Вона сиділа біля вікна й гаптувала золотом. На її чарівному личку не здригнувся жоден м'яз, коли увійшов Радош. Дівчина й не глянула в його бік — здавалось, вона була така ж безживна, як той портрет, що в золотій рамці висів на стіні й зображав її малою дитиною. Радош уклонився принцесі, потім став перед її портретом і промовив:

— Дай мені, прекрасний портрете, відповідь на нелегке запитання, на яке в цьому замку ніхто не може відповісти. Скульптор вирізьбив діву, кравець пошив на неї сукню, а балакун дав їй мову. Кому тепер належить ця діва?

— А кому б вона мала належати, як не балакуну, котрий дав їй мову? — відповіла принцеса й знову мовчки схилилася над шитвом.

Радош уклонився і вийшов із світлиці. Але заздрісний придворний доповів королю, що принцеса не відповіла хлопцеві ні слова. Отож Радош мусив лишитися в замку ще на один день.

Майстер не знав, що й думати, коли слуга приніс йому гроші за оздобу і переказав, що підмайстер повернеться тільки післязавтра.

Другого дня Радоша знов привели до принцесиного покою, і, як і напередодні, він став перед портретом.

— Прекрасний портрете, дай мені відповідь на нелегке запитання, на яке в цьому замку ніхто не може відповісти. Скульптор вирізьбив діву, кравець пошив на неї сукню, балакун дав їй мову, і тепер кожен із них, хоче взяти її собі. Скажи: кому вона належить? — запитав він.

— Я ж тобі ще вчора сказала, що вона належить балакунові,— знову відповіла принцеса.

Придворний, який усе те чув під дверима, не хотів, щоб Радош став королем, і знову збрехав своєму володареві, що принцеса не промовила й слова. Радоша ще на день затримали в замку. Але цього разу король сам вирішив піти підслухати під дверима.

Радош увійшов до світлиці й знову звернувся до портрета:

— Прекрасний портрете, дай мені відповідь на нелегке запитання, на яке в цьому замку ніхто не може відповісти. Скульптор вирізьбив діву, кравець пошив на неї сукню, а балакун дав їй мову. Кому вона тепер належить?

— Я вже двічі відповіла тобі, що балакунові. Хіба тобі цього мало? — сказала Лібена і встала з-за столика.

Тієї ж миті до світлиці вбіг король і, ридаючи, обняв доньку. А потім узяв Радоша за руку і сказав:

— О юначе, ти повернув мені щастя батька, повернув усі радощі життя, стань моїм сином і королем! Я визнаю, що ти мудріший за інших.

— Найласкавіший мій володарю,— відповів Радош,— як я можу стати королем, коли я низького роду й не знаю, як поводитися в королівському дворі, а прекрасна принцеса навряд чи забажає, щоб я став її чоловіком?

— Своєю мудрістю ти визволив мене від злих чарів, і я нікого іншого не хочу за чоловіка, тільки тебе,— сказала Лібена й подала Радошеві руку.

По місту миттю рознеслася радісна звістка, що принцеса заговорила і що вилікував її простий підмайстер золотаря. Старий майстер поспішив до замку, аби на власні очі пересвідчитися, чи це правда, і, коли Радош із радістю відрекомендував його королю як свого доброго вчителя, старий подякував долі, що вона послала йому такого учня.

Невдовзі в замку справили весілля. Принцеса пишалася в коштовностях, які своїми руками зробив її наречений.

Радош правив державою мудро, як жоден із його попередників, і народ щодня молив за нього Бога. Лібена народила йому кількох синів, і кожен замолоду навчався якогось ремесла, й ніхто з них не одержав жодного титулу без заслуги. А от чи й їм зустрілися в житті Мудрість і Розум, нам невідомо, отож говорити про це не будемо.